

УДК 372.87 : 394 (477)

ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ ХОРЕОГРАФІЇ

Олена МАРТИНЕНКО

*Бердянський державний педагогічний університет,
Інститут психолого-педагогічної освіти та мистецтв,
вул. Піонерська 52/41, Бердянськ, Запорізька обл., 71116
тел.: (+38095) 4622380, e-mail: mar.len68@mail.ru*

Окреслено важливість популяризації української народної хореографії в роботі дитячих хореографічних колективів півдня України; визначено педагогічні умови, завдання та зміст формування національної свідомості дітей молодшого шкільного віку, доведено ефективність апробованих на практиці традиційних та інноваційних засобів залучення дітей до української танцювальної культури.

Ключові слова: українська народна хореографія, педагогічні умови формування національної свідомості дітей, засоби хореографічного навчання, завдання та зміст хореографічної діяльності.

З кожним роком все актуальнішою стає необхідність забезпечення етнізації особистості, тобто природного входження дитини в духовний світ та традиції рідного народу, в культуру нації. Реалізувати це можливо шляхом пропагування культурно-національних цінностей у системі шкільної та позашкільної освіти. Саме творчі художні колективи можуть активізувати передання молодому поколінню соціального досвіду, багатства духовної культури народу, його національної ментальності за посередництвом різних видів мистецтва.

Важливим компонентом культури кожної нації є народна хореографія. Сучасні педагоги, мистецтвознавці розглядають використання української хореографічної культури в освіті як проблему соціального розвитку дитини, забезпечення єдності освіти і національної культури, гуманізації виховання, що утверджує право дітей на різнобічний особистісний розвиток на вітчизняних культурних засадах (Л. Масол, Г. Падалка, О. Рудницька, А. Шевчук та ін.).

Дослідженню народного танцювального мистецтва загалом і українського зокрема з мистецтвознавчої та фольклористичної позиції приділяли увагу провідні теоретики і практики народного танцю: К. Василенко, В. Верховинець, П. Вірський, А. Гуменюк, Є. Зайцев, С. Карабанова, Г. Настюков, Т. Ткаченко та ін. Регіональні особливості українського фольклорного танцю та народно-сценічної хореографії вивчали А. Гуменюк, З. Сизоненко, О. Колосок, М. Полятикін, Б. Стасько, В. Тітов, Я. Чуперчук та ін. Науково-методологічні аспекти використання українського танцювального фольклору в роботі з дітьми досліджували В. Верховинець, А. Іваницький, Т. Науменко, Н. Сулій, А. Шевчук.

На жаль, на півдні України народне хореографічне мистецтво в системі позашкільної освіти з кожним роком втрачає популярність, поступаючись сучасному.

Це пов'язано з популяризацією у засобах масової інформації сучасних напрямів хореографії (телевізійні проекти “Танцюють всі”, “Майданс”, “Танці з зірками”); зменшенням кількості фольклорних фестивалів; відсутністю фінансової підтримки з боку держави колективів народного танцю і переведенням їх на комерційну основу, внаслідок чого батьки мають сплачувати не тільки навчання дітей, а й пошив недешевих сценічних костюмів, взуття, участь у конкурсах та фестивалях. Крім того, не зважаючи на те, що Стандарт початкової освіти рекомендує включати уроки хореографії як варіативну частину освітньої галузі “Мистецтво”, у школах це майже не реалізується, а шкільні гуртки практикують залучення дітей до сучасної та бальної хореографії, яка знову ж таки користується попитом серед дітей та їхніх батьків. Тобто інформаційний простір щодо народного танцювального мистецтва дуже обмежено і як наслідок діти не знають і не цікавляться культурною спадщиною свого народу.

Мета статті полягає у визначенні педагогічних умов, які сприяють формуванню національної свідомості дітей молодшого шкільного віку, завдань, змісту та засобів залучення вихованців дитячих хореографічних колективів до українського хореографічного мистецтва.

Аналіз роботи дитячих хореографічних колективів Запорізької, Донецької та Дніпропетровської областей (анкетування керівників; спостереження за виступами на фестивалях, проведенням танцювальних занять, бесіди з дітьми) дав змогу з'ясувати, що стан залучення дітей до народного танцювального мистецтва України взагалі та свого регіону зокрема не можна означити як відповідний вимогам сьогодення. Отримані дані свідчать про те, що, по-перше, педагоги-хореографи мають обмежений досвід ознайомлення дітей з українським танцювальним фольклором; у навчанні дітей використовують почасти спрощений, регламентований у діях, мало привабливий для сучасної дитини музично-руховий репертуар; по-друге, більшість педагогів засвоюють з дітьми загальне поняття “український танець”, усвідомлення його дітьми пов'язується з музичними та руховими ознаками, частково деякими іншими, відсутні орієнтири на зміст, сюжет, малюнки, фігури; по-третє, знання педагогів про регіональні особливості танцювального народного мистецтва обмежені, уявлення про українські рухи і фігури, їхнє розрізнення за належністю до певного регіону поверхові. Керівники дитячих хореографічних колективів (94 % з 36 опитаних) зазначають недостатність власної підготовки з окресленої проблеми, звертають увагу на необхідність видання навчально-методичних матеріалів про український танцювальний фольклор та особливості його застосування в роботі з дітьми різного віку.

Зазначені факти підтвердилися у процесі спостережень: педагоги в молодших групах танцювальних колективів під час проведення занять віддають перевагу навчально-тренувальному процесу, пізнавальний матеріал майже не використовують, ознайомлення з рухами є механічно-наслідувальним змістовно-образну природу рухів педагогами не розкривають, наочно-ілюстративний матеріал не застосовують. Це не тільки принижує роль національних культурних надбань, але й гальмує процес соціокультурного розвитку дитини, виховання її національно-патріотичних почуттів.

Ми припустили, що формування національної свідомості дітей молодшого шкільного віку (6–10 років) шляхом ознайомлення з особливостями української хореографічної культури може ефективно реалізуватися за таких умов: використання

педагогічного потенціалу української народної хореографії з урахуванням її пізнавальних, розвивальних і виховних можливостей; мотивація діяльності дітей, розвиток інтересу й потреби в пізнанні танцювальної культури свого народу; використання танцювального репертуару різного за жанром, тематикою, заснованого на сюжетно-ігровому й образному принципах, з урахуванням його регіональності, доступності й відповідності статевим особливостям дітей; домінантне ставлення до вивчення танцювального репертуару свого регіону; створення цікаво-ігрової атмосфери під час навчання, зміна репродуктивних і продуктивних видів діяльності; стимуляція активності й самостійності дітей, створення середовища й системи відносин, що сприяють реалізації їхнього творчого потенціалу; урахування вікових особливостей дітей щодо визначення змісту роботи з ознайомлення дітей з національними особливостями української хореографії; реалізація індивідуально-орієнтовного й диференційованого підходу до процесу навчання (орієнтування на рівень обізнаності дітей у тій чи іншій темі, їх фізичну й психологічну готовність до хореографічної діяльності, здібностей, інтересів і особистісних якостей); використання різної різнохарактерної музики, доступної для сприйняття й усвідомлення дітьми; активне залучення дітей до традицій та обрядів українського народу; розвиток їх артистичних та творчих здібностей; доцільне чергування різних типів хореографічних занять (інтегрованих, тематичних, пізнавально-виховних та творчих); виховання інтересу до танцювальної діяльності, до культурних надбань українського народу, ставлення з повагою до фольклорних джерел свого регіону.

Роботу з формування національної свідомості молодших школярів ми розпочали на основі Народного ансамблю естрадного танцю “Марлен” ЦДЮТ міста Бердянська, керівником якого є автор статті. Для цього, окрім основного заняття з народно-сценічного танцю, у зміст навчально-тренувального та виховного процесів молодших груп (6–10 років) ми вели додаткове заняття “Фольклор України”. На цих заняттях закріплюємо набуті дітьми під час шкільного навчання знання з народознавства (національні символи та обереги, побут українського народу тощо); розширюємо уявлення про зміст свят календарно-обрядового циклу, традицій та обрядів; удосконалюємо виконавські уміння та навички, отримані на заняттях з народно-сценічного танцю (назви українських рухів, жанри та композиційні різновиди українського танцю, регіональні особливості танцювального мистецтва України тощо).

Для систематизації процесу навчання ми розробили програму “Українська забавлянка”, мета якої полягає у формуванні національної свідомості підростаючого покоління шляхом залучення до культурних надбань українського народу завдяки активному пізнанню народознавчого матеріалу, формуванню навичок виконання українських народних танців, прояву творчої ініціативи під час інсценування народних свят та обрядів.

Хореографічна робота з дітьми 6–10 років за цією програмою розрахована на вирішення наступних завдань:

– розширити знання дітей про історичні корені України, національні народні символи та обереги, побут українського народу;

– ознайомити дітей з поняттями: “фольклор”, “традиції”, “обряди”, “свята”; дати уявлення про найпоширеніші українські традиції та обряди, розкрити зміст свят календарного обрядового циклу (осінні, зимові, весняні та літні свята);

– ознайомити з жанрами української народної хореографії (хороводи, побутові та сюжетні танці), з композиційними різновидами українського танцю (хоровод, гопак, козачок, гуцулка, коломийка, полька), навчити виконувати доступні танці різних регіонів України;

– дати уявлення про регіональні особливості народного танцювального мистецтва (Центральної та Західної України, Полісся та Волині, Поділля та Промислового краю) взагалі та детальніший матеріал про Запорізький край;

– формувати навички виконання основних рухів українського народного танцю, вчити виконувати доступний танцювальний репертуар різних регіонів;

– формувати систему уявлень, понять, знань про синкретичну та синтезовану сутність танцювального фольклору; розвивати вміння емоційно переживати ігрову ситуацію в танцях та в інсценуваннях свят, знаходити індивідуальну пластику для розкриття музично-рухового образу, заохочувати до вільної імпровізації під час індивідуальної та колективної творчості;

– розвивати музично-рухову координацію, елементарні вокальні вміння та навички сценічної культури мови;

– виховувати національно-патріотичні почуття, інтерес до українського танцювального мистецтва, до культурних надбань українського народу.

Навчально-тематичний план програми

Перелік тем	Кількість годин							
	6–7 років		7–8 років		8–9 років		9–10 років	
	Теорія	Практика	Теорія	Практика	Теорія	Практика	Теорія	Практика
1	2	3	4	5	6	7	8	9
РОЗДІЛ 1. Україно моя, Батьківщино моя!								
Тема 1. Подорож у минуле України (пізнавально-теоретичний матеріал)	1	-	2	-	1	-	1	-
Тема 2. Символи та обереги України (пізнавально-теоретичний матеріал)	1	-	1	-	1	-	1	-
Тема 3. Побут України (пізнавально-теоретичний матеріал)	1	-	2	-	2	-	1	-
РОЗДІЛ II. Традиції та обряди українського народу								
Тема 1. Осіння обрядовість (пізнавально-практичний матеріал)	2	2	2	2	1	2	1	2
Тема 2. Зимово обрядовість (пізнавально-практичний матеріал)	2	2	2	2	1	2	1	2
Тема 3. Весняна обрядовість (пізнавально-практичний матеріал)	2	2	2	2	1	2	1	2
Тема 4. Літня обрядовість (пізнавально-практичний матеріал)	2	2	2	2	1	2	1	2

РОЗДІЛ III. У вихорі народного танцю								
Тема 1. Абетка народної хореографії (пізнавально-практичний матеріал)	1	2	2	2	-	10	-	12
Тема 2. Жанри народного танцювального мистецтва (пізнавально-практичний матеріал)	-	-	2	2	4	4	-	-
РОЗДІЛ IV. Мозаїка українського танцю								
Тема 1. Стилiстичні особливості танцювальної культури різних регіонів України: Центральна та Західна Україна, Полісся та Волинь, Поділля, Промисловий край (пізнавально-практичний матеріал)	-	-	2	6	2	18	2	22
Тема 2. Танці Запорізького краю (пізнавально-практичний матеріал)	-	-	2	4	2	8	1	12
РОЗДІЛ V. Народні фантазії								
Тема 1. Українські забави (імпровізація на національному матеріалі)	1	6	1	4	-	2	-	2
Тема 2. У світі казок (інсценування народних казок)	1	6	2	4	2	4	2	4
РАЗОМ	36		54		72		72	

Враховуючи педагогічну цінність народознавчого матеріалу і спираючись на зміст розробленої програми, в якій застосовано як пізнавально-виховний аспект, так і музично-хореографічний, ми використовували в навчально-виховному процесі такі типи хореографічних занять: тематичні, пізнавально-виховні та творчі. Тематичний тип заняття був спрямований на розкриття якоїсь теми (“Дівочі посиденьки”, “Козацькі забави”, “Стежками Запорізького краю”, “Зустріч весни” тощо), пізнавально-виховний – на формування та поширення уявлень дітей про фольклор взагалі, та танцювальний зокрема (“Ми діти твої, Україно!”, “Українські обереги”, “В дружній українській родині” тощо). Якщо тематичні заняття були вужчими і зміст матеріалу торкався лише відповідної теми, то пізнавально-виховні заняття були узагальнюючими, в яких одночасно застосовували матеріал різної тематики. Творчий тип занять допомагав активізувати діяльність дітей, розкривати їхній творчий потенціал, сприяв формуванню вмінь знаходити нові виразні рухи й використовувати знайомі в новій інтерпретації, розробляти нескладні танцювальні етюди й композиції, а також розучувати фольклорний репертуар, що запропонував педагог на основі співтворчості з ним (“Ходить гарбуз по городу”, “Чарівні квіти”, “Загадка подорож” тощо).

Українознавчий матеріал на хореографічних заняттях ми застосовували поступово: від загальних знань про фольклор України – через усвідомлення особливостей танцювальної культури України взагалі та її регіональних особливостей зокрема – до виразного виконання українського танцювального репертуару і творчих імпровізацій.

Окрім інформаційного навчального матеріалу, який надавав педагог під час занять, ми застосовували методи та форми самостійної роботи, спрямовані на

активізацію пізнавальних процесів дитини: пошук в Інтернеті інформації про танцювальну культуру того чи іншого регіону, перегляд зразків танцювальних постановок, що створили видатні балетмейстери (П. Вірський, М. Вантух, Я. Чуперчук, Д. Ластівка та ін.), обговорення їх змісту, літературний опис танцю. Наприклад, дитині давали завдання – “Подивитись на відповідному сайті постановки українських танців і визначити: в яких із них застосовуються символи України, в яких використовують предмети побуту, в яких розкривається героїзм українського народу та ін. Під час оцінювання виконання цих видів завдань, ми завжди відзначали роботу кожної дитини, навіть якщо вона була виконана не в повному обсязі.

Для підвищення інтересу дітей до української культури ми готували та презентували глядачам показ інсценівок народних свят (“Масляна”, “Щедрий вечір”), флешмобів (“Діти за відродження нації, діти за майбутнє України!”, “Україна – єдина родина!”), організували виставки писанок та крашанок, які виготовили діти, тематичних малюнків тощо.

Таке різне, планомірне та систематичне введення в навчально-виховний процес дитячого хореографічного колективу українознавчого матеріалу сприяло вирішенню завдань національно-патріотичного виховання дітей, розвитку їхньої національної свідомості, вихованню особистісних якостей, підвищенню пізнавальної активності, стійкого інтересу до національної культури, свідомішому і виразнішому виконанню українського репертуару на сцені.

Перспективи подальших пошуків у напрямі нашого дослідження ми вбачаємо у пошуку та впровадженні в роботу дитячих хореографічних колективів нових інтерактивних форм та інноваційних методів хореографічної роботи для успішної соціалізації дітей молодшого шкільного віку.

Список використаної літератури:

1. *Іваницький А.* Український музичний фольклор: [Підручник для вищих навчальних закладів] / А. І. Іваницький. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 320 с.
2. *Рудницька О.* Українське мистецтво в полікультурному просторі : [навч. посібник] / О. П. Рудницька. – К. : Екс ОБ, 2000. – 208 с.
3. *Чміль В.* Танці Запорізького краю в обробці З. Сизоненко / В. А. Чміль. – Мелітополь : ООО Видавничий будинок ММД, 2005. – 340 с.

Стаття надійшла до редколегії 21.02.2014
Прийнята до друку 23.04.2014

EDUCATION OF NATIONAL CONSCIOUSNESS OF UOUNG PUPILS WITH THE HELP OF UKRAINIAN CHOREOGRAPHY

Olena MARTYNENKO

*Department of the Institute of pedagogical and Psycological Education and arts,
Berdyansk Ieachers Iraining University
str. Pionerska, 52, apt. 41, Berdyansk, Zaporizhzhkya region, Ukraine, 71116
phone: (+38095) 4622380, e-mail: mar.len68 @ mail.ru*

The article enlightens the importance of popularization of Ukrainian national choreography in the work of children choreography collectives on territory of the south of Ukraine. There are determined the pedagogical conditions, tasks and content of forming of national consciousness of primary school children. it is proved the effectiveness of practically tested traditional and innovative methods of involving children into the Ukrainian dancing culture.

Key words: Ukrainian choreography, pedagogical conditions of forming of national consciousness of children, methods of choreography teaching, tasks and content of the choreography activity.

ВОСПИТАНИЕ НАЦИОНАЛЬНОГО СОЗНАНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ СРЕДСТВАМИ УКРАИНСКОЙ ХОРЕОГРАФИИ

Елена МАРТЫНЕНКО

*Бердянський державний педагогічний університет
Інститут психолого-педагогічного формування і мистецтва,
ул. Піонерська 52, кв. 41, Бердянськ, Запорізька обл., 71116
тел.: (+38095) 4622380, e-mail: mar.len68 @ mail.ru*

Раскрыто важность популяризации украинской народной хореографии в работе детских хореографических коллективов юга Украины; определено педагогические условия, задачи и содержание формирования национального сознания детей младшего школьного возраста, доведено эффективность апробированных на практике традиционных и инновационных средств приобщения детей к украинской танцевальной культуре.

Ключевые слова: украинская народная хореография, педагогические условия формирования национального сознания детей, средства хореографического обучения, задачи и содержание хореографической деятельности.